

Avsender og dato mottatt	Sammendrag av innspill	Administrasjonens kommentarer
Ordinære høringsinnspill:		
<p>Statsforvalteren 24.08.2021</p>	<p>Moss er å anse som en "hot-spot" for verdifull natur.</p> <p>Verneområdeforvaltning og tilgrensede arealer må sees i sammenheng, hvordan tiltak her påvirker verdier innenfor verneområdene. Peker på mulig behov for besøksstrategi og samarbeid med Vestby. Gjør oss også oppmerksom på at vi må oppklare Råde kommune sin deltagelse i planen. Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord kan gi viktige innspill til planen. De er positive til at vi ønsker å se nærmere på sjøområdene, og legger spesielt vekt på å begrense tilførsler av forurensning. Viser til ålegrassamfunn og bløtbnnsområder. SF understreker viktigheten av å fortsette arbeidet med å redusere tilførsler av næringsalter og partikler til Vansjø og Mosseelva. Anbefaler at regional vannforvaltningsplan tas inn under regionale føringer i planprogrammet. Forurensningsregelverket bør nevnes i planprogrammet under sentrale lovverk. Videre bør vi se på klimaendringer og overvann = blågrønne strukturer og åpne vannveier. Viser til sårbare arter knyttet til ferskvann: ål, edelkrep og storsalamander. Fokus må være på robuste kantsoner og avrenning. Peker på strategier/tiltak innenfor landbruk. Bevaring og tilrettelegging for pollinatorer og jordliv/jordhelse bør vektlegges. Ber oss se på muligheter for å gi naturmangfold bedre juridisk vern (en eller flere hule eiker). Til sist pekes det på viktigheten av at kommunen har oversikt på egne arealer, og hvor vi bør drive aktiv skjøtsel.</p>	<p>Naturmangfoldlovens § 49 bør løftes i kommunal forvaltning, både i form av at alle som forvalter disse områdene (eiendomsselskap, drift, plan og bygg) er klar over reglene, og i form av at det kanskje bør sikres beskyttelse gjennom en hensynssone i neste rullering av arealdelen.</p> <p>Vi tar med oss innspill om samarbeid med Vestby vedrørende besøksstrategi. Vi vil oppklare nivået på samarbeid med omkringliggende kommuner.</p> <p>Regional vannforvaltningsplan tas inn under regionale føringer. Forurensningsregelverket vil også nevnes som føring.</p> <p>Blågrønne strukturer blir et viktig tema i planen. Det er allerede igangsatt samarbeid mellom dette arbeidet og de som driver med overvann i kommunen.</p> <p>Vi tar med oss at vi skal fokusere på ål, edelkrep og storsalamander. Kantsoner og avrenning er et tema vi har planer om å jobbe med. Kantsoner blir sannsynligvis del av GIS-analysen og avrenning blir del av arbeidet med forurensning/forsøpling.</p> <p>Fokus på pollinatorer og jordliv/jordhelse vurderes i planarbeidet.</p> <p>Fokus på store trær, spesielt eik, er noe som kommer opp med jevne mellomrom, og dette blir aktuelt å ha</p>

		<p>et eget arbeid på i etterkant av planen. Da vil det også vurderes om vi skal sette i gang en verneprosess på enkelte lokaliteter, og hvordan vi skal håndtere døde trær.</p> <p>En oversikt over kommunens arealer og potensial for å bruke disse til naturmangfoldhensyn er en del av arbeidet vi skal gjøre i denne planen.</p>
<p>Viken FK 14.09.2021 (avtalte utsatt frist)</p>	<p>Kommunedelplanen må synliggjøre forutsetninger, endringer, utfordringer samt foreslå tiltak for både kortsiktig og langsiktig forvaltning for kommende generasjoner. Savner en definisjon av begrepet naturmangfold i planprogrammet. Planen bør synliggjøre hvilke fremmede arter/ problemarter som finnes i Moss kommune, beskrive hva som er kommunens og grunneiers ansvar og eventuelt bekjempelse. Peker på arealendring som hovedtrussel. Kommunen bør gjennomgå og eventuelt vurdere å øke antall verneområder. Drar frem konflikten naturmangfold og friluftsliv, kanalisering av ferdsel og bedre tilrettelegging pekes på som tiltak. Kommunen bør vurdere å sette et krav til at en viss andel skal brukes til naturrestaurering. Alleer og vegetasjon kan også bidra til bedre lokalklimatiske forhold. Kommunedelplanen bør gi føringer for vern av myrområder, og vurdere hvordan vassdrag og våtmarker kan restaureres. Kommunen bør i sitt arbeid finne utfordringer og løsninger som bidrar til et helhetlig vern av Oslofjorden. Vilttrekk bør inngå i arbeidet med planen. Hvordan det kan høstes forsvarlig i sjø, skog og mark. Kapittel som beskriver status og behov for forbedringer i kommunens forvaltningspraksis på området i henhold til lovverket. KULA-områder viktige. Sammenheng mellom kulturlandskap og arts mangfold. Medvirkning av frivillige.</p>	<p>Vi tar med oss innspill om å synliggjøre forutsetninger, endringer og utfordringer for naturforvaltning, og vil definere begrepet naturmangfold i både planprogrammet og i selve planen.</p> <p>Fremmede arter blir et tema, og vi ser nødvendighet av å synliggjøre ansvarsfordeling.</p> <p>Arealendringer løftes høyere i trusselbildet i planen og vil håndteres bl.a. gjennom GIS-analysen som skal se på sammenhengende naturområder og utfordringen med fragmentering.</p> <p>Gjennom kartlegging av kommunale områder vil vi se om det er aktuelt å gjennomføre en verneprosess, dette i så fall i nært samarbeid med Statsforvalteren.</p> <p>Målkonflikten naturmangfold/friluftsliv blir dratt mye frem i alle medvirkningsmøter, og det er åpenbart at vi må ta for oss dette i planarbeidet. Kanalisering og tilrettelegging gjøres allerede i dag, men vi tar gjerne imot innspill til konkrete tiltak til inspirasjon.</p> <p>Naturrestaurering er det politisk forventning om at blir et tema i planarbeidet. Dette er vist i planprogrammet.</p> <p>Vern av myr går hovedsakelig på kompetanseheving av de som</p>

		<p>forvalter slike områder. Dette vil vi gjøre i forbindelse med interne planmøter. Når det gjelder restaurering av vassdrag og våtmark vil vi bruke MORSA-samarbeidet for å finne riktig inngang.</p> <p>Forvaltning av Oslofjorden må være et interkommunalt arbeid. Vi vil ta i bruk de samarbeidsarenaene som finnes, og sørge for så oppdatert kunnskap om naturmangfoldet som mulig i våre sjøområder.</p> <p>Vi vil gjøre et arbeid på utredning av systemsvikt i forvaltning når det gjelder naturmangfoldhensynet, som forhåpentligvis vil fungere som kompetanseheving for både administrasjon og politikerne.</p> <p>Sammenhengen mellom kulturområder og naturmangfold blir belyst i planen.</p> <p>Vi har stor innsats på god og bred medvirkning, både i forbindelse med planprogrammet og i forbindelse med planens mål og strategier.</p>
<p>Mattilsynet 21.07.2021</p>	<p>Fokus på Vansjø. Generelt må en føre-var tilnærming legges til grunn for beskyttelse av drikkevannskilder, på kort og lang sikt. Ivaretagelse av Vansjø krever god forvaltning av natur og mangfold. Mattilsynet understreker viktigheten av å bevare vegetasjonsbelter rundt kilden. Forsøpling i og rundt Vansjø er et vært viktig og sentralt punkt i forhold til drikkevannshensynet. Selv om det er påvist lite/minimalt med mikroplast i drikkevann, er det viktig at vi fortsetter å ha fokus på fra plast fra landbruket og gummigranulet på avveie fra kunstgressbaner.</p>	<p>Vansjø som drikkevannskilde er beskyttet gjennom kommuneplanens arealdel. De truslene mot drikkevannskilden som hører hjemme i dette arbeidet er avrenning fra jordbruket/tilføring av næringssalter og forurensning/forsøpling. Morsa-samarbeidet vil brukes for å jobbe med avrenningsproblematikken. Når det gjelder mikroplast og forsøpling for øvrig er det planlagt å få kartlagt dette, samt legge mål/strategier for å lukke slike forsøplingskanaler.</p>

<p>Statens vegvesen 02.09.2021</p>	<p>Viser til habitatfragmentering og tap av sammenhengende arealer som en utfordring for naturmangfoldet. Kan i verste fall føre til at lokale bestander blir isolert og på lang sikt forsvinner helt. Ved vegbygging kan nærområdene til vegen bli berørt gjennom forurensning og støy, endringer i hydrologi og mikroklima, eller økt tilgjengelighet og økt menneskelige aktivitet i området. Til sammen fører dette til betydelig påvirkning av leveområdene for planter og dyr. Bør se på vegkanter som viktige restbiotoper for blant annet sårbare arter.</p>	<p>Det er planlagt en GIS-analyse som skal se på nettopp sammenhengende naturområder og motvirke fragmentering. Da vil vi også se på hva som kan gjøres for å avbøte barrierene, eksempelvis vilttrekk.</p> <p>Vi vil komme tilbake til et samarbeid/møte med SVV for å se nærmere på hva som kan gjøres med veibygging og den belastningen det er på naturmangfoldet.</p>
<p>Fiskeri- direktoratet 21.07.2021</p>	<p>Det er mange interesser som skal fungere side om side i ytre Oslofjord herunder samferdsel, friluftsliv, næringsliv og privat matauke. Moss kommune er spådd fortsatt vekst noe som vil medføre økt press på arealer og konflikt mellom friluftsliv og naturverdier. Påpeker viktigheten av å avsette ressurser til å forvalte naturverdiene. Videre er det registrerte gyteområder og gytefelt som må sees i sammenheng med gruntvannsområder, herunder ålegras og bløtbunn. En bærekraftig forvaltning av kystområdene = bevare soner med verdifull eller høy biologisk produksjon i sjø. Henstiller om å gjennomføre nye kartlegginger av kyst og sjøområder hvor det planlegges utbygginger og/ eller øvrige tiltak. For å unngå negativ påvirkning må det derfor i minst mulig grad foretas mudring, dumping, fylling og sprenging i sjø. Ivaretagelse av naturmangf. Ved planlegging av hytte- og boligtomter i nærheten til sjø, lokalisering og utbygging av småbåthavner, havneanlegg, næringsområder og vann- og avløpsnett. Så langt det er mulig bør det tilstrebes å samle slike tiltak, etablere «hovedtraseér» på bunnen for kabler, rør og ledninger. Fokuser på</p>	<p>Vi tar med oss innspillet om behovet for å avsette ressurser til å forvalte naturmangfoldet i sjøområdene våre, og få kartlagt sjøområdene våre grundigere.</p> <p>Vi har systemer for å ivareta kjente forekomster av viktig natur i sjø, men har et forbedringspotensial på å oppdatere kunnskapen ved kartlegginger. Når vi skal kartlegge vil det være fornuftig å ha spesielt fokus på områder vi vet kan komme under utbyggingspress.</p> <p>Naturmangfoldplanen vil være tema internt på planmøter i flere omganger. Dette vil sikre planleggernes kunnskap og eierskap til planen.</p>

	forsøpling og forurensing, trekker frem mikroplast, småbåthavner og utbygging som kilder. Småbåthavner bør legges på dypere vann. Konkret innebærer det å plassere småbåthavner på dypere vann og der det i minst mulig grad er nødvendig å foreta fysiske inngrep i naturen som, mudring, sprenging, utfylling, bygging av moloer, anlegging av bølgedempere osv. Restaurering og avbøtende tiltak, arealplaner viktige verktøy.	
Kystverket 31.08.2021	Kystverket har for øvrig ingen vesentlige merknader til igangsettingen av planarbeidet for naturmangfold i Moss kommune.	Tatt til etterretning.

Interesseorganisasjoner:

Østfold botaniske forening 31.08.2021	Påpeker at arealendringer er den største trusselen mot biomangfold, og at man i planprogrammet kanskje bør omtale arealnøytralitet som mål. Det bør også stå noe om at det er bedre å la være å ødelegge enn å måtte restaurere eller kompensere, at den pågående monokultiveringen av skog og kulturlandskap også er arealendringer, at PBL burde brukes til å verne lokalt og ikke bare for utbyggingsformål, og at vi bør ta ansvar for arter og naturtyper som er sjeldent lokalt og ikke bare de som er sjeldent nasjonalt/regionalt. Selv om arealendringer er det som bør vies mest oppmerksomhet i Moss, påpekes de andre truslene mot biomangfold, slik som forurensing, overhøsting av arter, klimaendringer og spredning av fremmede, invaderende arter. Det er også et viktig poeng for dette arbeidet at kunnskap skal gjøres tilgjengelig ved å la naturinformasjon inngå i nasjonale eller globale databaser, og gir oppskriften på hvordan dette gjøres i praksis. Foreningen ønsker også å være med i det videre planarbeidet.	<p>Arealnøytralitet vil utredes i planarbeidet, men det påpekes at kommuneplanens arealdel er nylig rullert, og at det ikke ble lagt inn flere områder til utbygging i den. Dersom naturmangfoldplanen skal ha påvirkning på arealformål, må det bli som innspill til neste rullering. Det er en veldig aktuell tilnærming, som vi vil ha med oss i arbeidet.</p> <p>Monokultivering vil bli omtalt i planen.</p> <p>Vern gjennom PBL vil bli drøftet med planavdelingen i planarbeidet.</p> <p>Denne planen vil være på et overordnet og strategisk nivå, men sjeldenhet lokalt vs. regionalt/nasjonalt vil bli omtalt i planen.</p> <p>Tilgjengeliggjøring av kunnskap er en viktig målsetting for planen og rådene i innspillet tas inn i arbeidet.</p> <p>Det vil inviteres til møter underveis i planarbeidet.</p>
--	---	---

<p>Landskaps- vernet venner Jeløy v/Anne Høgetveit 31.08.2021</p>	<p>Støtter planprogrammets mål om økt tilgjengelighet på kunnskap, og mener det er behov for en gjennomgang av forekomster av arter og naturtyper i kommunen. Det er også viktig å kartlegge truslene. Påpeker at det ikke bare er nedbygging, men også friluftsliv som truer naturen. Dette er et eksempel på en målkonflikt som vi må være klar over. Det vises til en rekke eksempler der denne målkonflikten kommer til uttrykk. Det foreslås også en rekke tiltak og tanker rundt forvaltning av naturmangfold som bør ligge til grunn i det videre arbeidet med planen. Det ønskes at man belyser dilemmaene i arbeidet med forvaltning slik at målkonflikter får en riktig tilnærming og naturen og kulturlandskapet vises mer hensyn i praktisk forvaltning og kan bevares for ettertiden.</p>	<p>En fullstendig kartlegging av alle arter og naturtyper i kommunen vil bli for omfattende for denne planen. Det vil bli prioritert å undersøke de områdene der naturen trues mest. Målkonflikter vil bli tatt opp som et utredningstema, da dette er en nyttig øvelse for alle som driver med forvaltning.</p> <p>Punktene rundt forvaltning vil bli tatt med i det videre arbeidet som inspirasjon.</p>
<p>Forum for Natur og Friluftsliv Østfold 31.08.2021</p>	<p>Peker på arealendringer som den største trusselen for kommunen naturmangfold. Minner oss på at vi må ha øye for lokalt sjeldne arter og naturtyper, og ikke bare det som er sjeldent på nasjonalt/regionalt nivå. Planen bør også omtale forholdet mellom bruk og vern av natur. Hvordan skal de ulike interessene avveies? Viktig å unngå fragmentering som hindrer viltets trekkruiter, og det er viktig å bruke PBL for å verne naturen, og ikke bare for utbyggingsformål. Samferdselsprosjekter bør vurderes ut fra den mikroplastforurensingen som slitasje av bildekk utgjør, og renseløsninger bør vurderes. Kommunen bør også gjøre det de kan for å hindre mudring som skader naturmangfoldet i småbåthavner. All kunnskap i forbindelse med planen bør tilgjengeliggjøres ved å legge dem inn i nasjonale/globale databaser, og planen i seg selv bør være så enkel som mulig å bruke. Eksempel til inspirasjon.</p>	<p>Omtalt over i innspillet til ØBF.</p> <p>Forholdet mellom bruk og vern av natur vil bli omtalt i planen.</p> <p>Det skal gjøres en GIS-analyse for å se på fragmentering, barrierer og mulighet for å lage gode korridorer. Vilttrekk blir en del av den analysen.</p> <p>Vi tar inn problematikken med bildekkslitasje i arbeidet med forurensning og forsøpling, men påpeker at det må bli i dialog med Statens Vegvesen, som har ansvaret for kvaliteten på vegutbygging.</p> <p>Mudring og dumping kan ikke gjøres uten tillatelse, og i alle offentlig vedtak skal naturmangfoldlovens §§ 8-12 legges til grunn, i henhold til § 7. Dersom mudring og dumping likevel går utover naturmangfold, så dreier det seg sannsynligvis om manglende kompetanse i forvaltningen. Kompetanseheving vil bli et tema i planen.</p>

		Tilgjengeliggjøring av kunnskap er omtalt i innspill fra ØBF. Vi er enige i at planen bør være lettlest slik at den kan brukes av alle.
Kambo Vel og Mosseskogens Venner 31.08.2021	Peker på at det er vel så viktig hvordan vi følger opp planen, som hvordan planen utarbeides. Foreslår at FNs 5 hovedpunkter for trusler mot naturmangfoldet er med på å strukturere arbeidet med planen. Oppfordrer også til å lære av andre kommuner som er litt lengre i løypa. Foreslår Kambo Vel og Mosseskogens venner som ressurser inn på to av hovedpunktene: Arealendringer og hindre spredning av fremmede arter. Mosseskogens venner hadde sin opprinnelse i nettopp ønsket om å bevare Mosseskogen som et naturområde, og foreningen har mye kunnskap om hva slags biologisk mangfold som finnes her. Det er et ønske om å fortsette denne kunnskapsinnhenting, men også dele kunnskapen gjennom foredrag og vandringer eksempelvis. Mosseskogen er også et eksempel på hvor viktig det er med et styrket vern av strandsonen, og det bes om at det settes av nok ressurser i planarbeidet til denne tematikken. Når det gjelder fremmede arter er de enige i at man bør vurdere å trappe opp innsatsen, og viser til mange gode samarbeidsprosjekter på Kambo mellom kommunen og studenter ved NMBU. Det anbefales at lokalbefolkning også involveres, både med tanke på foredrag og kompetanseheving, og med dugnader for å bekjempe uønskede arter.	<p>Oppfølging av planen skal ivaretas gjennom kommunens miljøledelse, som utvikles i disse dager. Der vil mål som skal følges opp plasseres hos rette instans, og rapportering vil bli påkrevd.</p> <p>FNs hovedpunkter er allerede med på å strukturere planprogrammet, dog med fokus på de punktene som er mest relevant for Moss. Det er naturlig at vi tar med oss denne strukturen videre.</p> <p>Moss kommune er med i Miljødirektoratets nettverk, hvor vi deler erfaringer med andre kommuner og får veiledning fra direktoratet.</p> <p>Strandsonen har et ganske godt vern i lovverket, men det foregår både dispensasjoner og ulovlige privatiseringer i strandsonen, og vi vet sannsynligvis ikke nok om hvilke naturmangfoldverdier vi kan miste ved slik praksis. I tillegg er det en interessekonflikt i strandsonen mellom friluftsliv og naturmangfold, så dette vil måtte inngå i arbeidet med å utrede målkonflikter. En videre kartlegging av strandsonen vil sannsynligvis bli for omfattende, og bør heller eventuelt komme som påfølgende arbeid etter planen er vedtatt.</p> <p>Idéen om samskaping med lokalbefolkning tas med i det videre arbeidet.</p>
Landskapsvernets venner Rygge,	Det ønskes en god kartlegging av naturmangfoldet i Værne Kloster landskapsvernområde og herregårdslandskapet i Rygge, gjerne som	Vi vil ta med oss innspill om målkonflikten mellom bruk og vern i verneområdene, og vurdere kartlegging av naturtyper i de

Ekholt
Velforening
og Dilling
velforening
31.08.2021

et prosjekt under NINA. Det er viktig å ha en god balanse mellom vern og bruk i landskapsvernområder, og en forståelse for at det skal være mulig å ha en aktiv bruk og utvikling av området.

Man ønsker videre at "Herregårdslandskapet i Rygge" blir innarbeidet som et begrep i planen, for å synliggjøre viktigheten av dette kulturlandskapet. Man bør sikre Revlingen ekstra, på bakgrunn av sin viktighet geologisk og for sjøfugl som hekker der.

Moss kommunes status som jordbrukskommune med særs god matjord bør trekkes frem. Det finnes en målkonflikt mellom trafiksikkerhet/fremkommelighet for bil og verneverdier som bør omtales i planen, med Klosteralléen som typisk eksempel.

Fuglevik renseanlegg bør ikke utvides uten at konsekvensene for naturmangfoldet blir utredet, og det bør sikres at rensingen blir god nok ved at vannet føres langt nok ut i fjorden og at avrenset vann og "faste masser" er så rene at de kan tilbakeføres i naturen. Konsekvensutredning bør påkreves. Fjernvarme fra renseanlegget bør brukes til å etablere flere drivhus så vi kan få en frukt- og bærproduksjon hele året.

Kommunen bør ha mer kontroll på kantslått og trefelling som utføres av grunneiere og privatpersoner. Det bør også være økt fokus og flere tiltak for humler og bier, bla.a ved å lage blomsterenger istedenfor gressplener.

Det finnes en målkonflikt mellom naturmangfold og friluftsliv som kan løses ved at kommunen tilrettelegger og kanalisere bedre. Det er også eksempler på privatisering som kommunen bør ta hånd om. Kommunen bør også kanalisere vannsporten ved å sette av et område der disse kan være uten å være til sjenanse for alle andre. Tilgangen til Vansjø bør åpnes mer ved hjelp av tilrettelegginger

områdene som blir utsatt for mest slitasje av friluftsjakter. Dette er allerede igangsatt i Søndre Jeløy landskapsvernområde, og vi vil videreføre denne tilnærmingen i de andre verneområdene også. Dog må vi understreke at en naturmangfoldkartlegging må veies opp mot hvilke trusler det står overfor i vår prioritering.

Vi tar inn innspill om viktigheten av herregårdslandskapet i Rygge, og vil omtale det deretter i planen.

Revlingen er en utfordring fordi den både har status som naturreservat (den sørlige delen) for hekkende sjøfugl og et statlig sikret friluftsområde. Dette illustrerer godt denne målkonflikten, og vi blir nødt til å jobbe mer fokusert for å sikre begge hensynene.

Matproduksjon og jordkvalitet er en viktig næring i Moss, som inngår i kommuneplanens arealdel og i regional plan for næring. De planene er riktig arena for dette hensynet.

Vi tar med oss innspillet om målkonflikt mellom fremkommelighet for bil og naturmangfold. Dette vil bli omtalt i planen.

Vi sender innspill om Fuglevik renseanlegg videre til det konkrete arbeidet, og vil påse at det blir vurdert.

Innspill om trær og kantslått føyer seg til temaet om store trær og grøntstruktur i områder med mye tette flater. Vi vil sannsynligvis i gang med et arbeid på dette i etterkant av denne planen, ettersom temaet fordrer en større detaljeringsgrad enn det vi kan få til gjennom naturmangfoldplanen.

med flere kommunale badeplasser, rostadion, kajakk- og kanoutleie med mer.

Man bør ha mer fokus på sykkel og gange, så det blir færre biler. Bla.a. bør tursti forbi Kleberget ha et "kulturtilbud" i hver ende av Værila.

Noen bør også ta ansvar for å åpne stiene i Dyreskogen slik at disse ikke gror igjen.

Det ramses videre opp en rekke trafikkutfordringer som kommunen bør ta tak i, bla.a i forbindelse med camping- og båtsesongen.

Det løftes også frem viktigheten av grønne lunger på Høyden, og det stilles spørsmål ved utbygging som skal skje i krysset Carlbergveien/Carlsmindeveien, som tar en bit av grøntbeltet som går langs hele Høyda som et skille mellom næring og bolig. I hele Høyda er det behov for hvilebenker for de eldre og yngste aldersgruppene. Dette gjelder også for øvrig i hele herregårdslandskapet i Rygge.

Behovet for boligbygging rundt Vang og dertil satsing på belyste gang- og sykkelveier dras opp.

Av hensyn til amfibier, innsekter og blomster bør man verne om og istandsette både bekkedrag og gårdsdammer. Det er også viktig å skjøtte og ivareta steinringer og steingjerder, og tilgjengeliggjøre disse for befolkningen. Det bes om at kommunen hjelper gårdbruker på Værne Kloster om å søke på midler for å sette istand bygningsmassen, og kanskje tilby overnatting for "pilgrimmer". Også de gamle bryggene i Årefjorden bør ivaretas og tilgjengeliggjøres.

Det ønskes flere muligheter for å få skjøtselsavtaler mellom kommunen og velforeninger/ildsjeler for å ta vare på viktige områder i landskapsvernområdet med mer.

Humleplanen i Moss ble laget før sammenslåing og bør sannsynligvis rulleres og utvides.

Kanaliserings av friluftsliv gjennom tilrettelegging er noe kommunen bedriver i det omfanget budsjettene strekker til, men vi tar med oss de konkrete forslagene som inspirasjon til det videre arbeidet. Privatisering i strandsone er noe kommunen jobber med å avdekke kontinuerlig, men regnes ikke som relevant for denne planen.

Når det gjelder vannsport, så er det allerede vedtatt noen regler gjennom kommuneplanens arealdel. Disse nye reglene må følges opp med noe tilrettelegging, men det er ikke noe vi tar stilling til i dette planarbeidet.

Fokus på grønn mobilitet er et viktig stykke arbeid som håndteres gjennom klimaarbeidet og Miljøløftet Moss.

Turstier i private skoger er ikke noe kommunen kan ta ansvar for og må bli opp til grunneier og evt. interesseorganisasjoner.

Grønne lunger på Høyden og Varnaveien blir et viktig tema inn i arbeidet som gjøres med ny kommunedelplan der nå, og vi vil sørge for at slike grønne lunger da får funksjon for naturmangfoldet også. Når det gjelder utbygging i Carlbergveien, vil vi gjøre det vi kan for at grøntdraget blir ivaretatt i en slik utbygging, ettersom dette er en viktig grøntkorridor i et område med veldig mye grå, tette flater.

Hvilebenker spilles inn til kulturminnearbeidet, som har hatt vellykkede prosjekter på dette før. Benker i Høyda/Varnaveien spilles inn til arbeidet med kommunedelplan for området.

Hadeland kultursenter kunne vært brukt mye mer, og det foreslås å lage et senter for kultur og natur. Det bør også være flere punkter med informasjon om kultur og natur, gjerne med historiske vandringer mv.

Det er et ønske om at Norrøna blir revet så snart som mulig slik at det ikke forringer naturmangfoldet, og det påpekes at dette området er utsatt for kvikkleireskred.

Det er videre viktig at kommunen har en plan for ivaretagelse av flere edelløvtrær enn bare hul/gammleik, og at det bør være retningslinjer for fjerning av slike trær, både levende og døde.

Det bør også være mer fokus på fremmede arter, og da også andre arter enn rynkerose og lupiner. Man ønsker at kommunen får permanent fjernet parkslirekne, for eksempel.

Det opplyses også om at en skogeier har begynt å fjerne bregnearten Einstape, og det spørres hvorvidt dette er greit.

Kommunen anbefales å kjøpe inn ekspert hjelp til å kartlegge fugler, amfibier, krypdyr og blomster, og det opplyses om at vårfuglene vipe og lerke nesten helt er borte. Habitatene til fugler må vernes om, eksempelvis gråhegre som hekker i og rundt Gullfunnet.

Kommunen bør fokusere på å få ryddet opp ulovlige avfallsplasser og tilrettelegge for enklere levering av slikt avfall. Det gjelder både skrot og hageavfall. Det foreslås konkrete tiltak som kan oppfordre folk til å kaste på skikkelig vis.

Det nevnes også at man ønsker seg skiftebu og toaletter ved fotballbanen ved Finnebingen på Fuglevik.

Til slutt foreslås det at områder i Nordskogen tas i bruk til eldreboliger nå som Kallumjordet som boligområde ble

Innspill om boligutbygging har ikke med naturmangfold å gjøre, så vidt vi kan se, og vil bli sendt videre til arbeid med kommuneplan og boligplan. Det er verdt å merke seg at Moss har en splittet ny arealdel, og slike innspill har vært håndtert nå nylig. Det er dermed tvilsomt at det blir noen endringer her med det første.

Bekkedrag og gårdsdammer som viktig leveområde for insekter og amfibier, og steingjerder som leveområde for insekter, blomster og krypdyr vil bli tatt med i arbeidet som går på sammenhengende naturområder.

Mulighet for å åpne Værne Kloster for offentligheten mener vi må bli et initiativ som kommer fra grunneier hvis det skal lykkes.

Vi tar med oss innspill om tilgjengeliggjøring og tilrettelegging for friluftsliv, og der det er av kulturhistoriske hensyn, vil innspillene sendes til denne avdelingen, og eventuelt være grunnlag for et samarbeid dersom det er naturmangfoldhensyn også. Det samme gjelder informasjonspunkter, historiske vandringer og evt. bruk av Hadeland kultursenter.

Skjøtselsavtaler prøves ut nå, som en pilot. Vi vil ta en vurdering av dette og se om det kan egne seg flere steder. Hvorvidt det skal være en strategi i planen avhenger av hvordan det fungerer.

Norrøna er ikke noe som kan løses gjennom naturmangfoldplanen, men avhenger av grunneiers planer og ordinær arealplanprosess.

skrinlagt i forbindelse med kommuneplanens arealdel.

Store løvtrær er interessante å få kartlagt bedre og ha strategier for. Sannsynligvis vil en komplett strategi for dette ha en detaljeringsgrad som fordrer videre arbeid i etterkant av denne planen, men vi skal vurdere hvor langt vi kan komme innenfor rammene av denne planen i det videre arbeidet.

Fremmede arter er et stort tema som vi allerede har signalisert vil få fokus i denne planen. Det medfører ikke riktighet at kommunen kun har jobbet med rynkerose og lupiner, og det understrekes at dersom det var så enkelt at vi kunne fjerne fremmede arter permanent innenfor kommunens budsjetter, så ville vi utført dette for lenge siden. Innsatsen på dette vanskelige området vil dog gjennomgås og vurderes ut fra dagens trusselbilde og hvor kost/nytte-effekten er størst.

Det er vanskelig å kommentere enkelthendelser i denne sammenheng, men einstape er en livskraftig art, og på generelt grunnlag kan vi si at en grunneier har anledning til å rydde vegetasjon på egen eiendom så lenge artene ikke er beskyttet i en eller annen form.

Vi vil kjøpe inn eksperthjelp og ta i bruk alle mulige kilder til kunnskap for å få et så godt bilde av naturmangfoldet vi kan innenfor rammene av tid og penger i denne planen.

Konkrete innspill om hvordan vi kan få bukt med villfyllinger og forurensning tas med videre i planarbeidet når dette temaet skal utredes.

Skiftebu og toaletter er ikke et tiltak som hører hjemme i en naturmangfoldplan. Dette videresendes til kultur og oppvekst.

Innspill på e-post etter avisoppslag:

Marit Bakke 30. juni 21	Patterødtjernet blir ødelagt. Hogst i randsonen gir veistøv fra E6 fritt leide til vannet. Anleggsvei legges over bekk som forsyner tjernet med vann. Nedgang i småfuglbestander.	Kommunen tar innspillet til etterretning og vil se nærmere på systemene for lokal påvirkning når statlige og regionale aktører gjør inngrep i naturen i forbindelse med utbygginger.
Geir Hermansen 03.07.21	Hageavfall i naturen er et problem. Det trengs mer skilting. Også når det flyttes masser i forbindelse med store utbygginger (Bane Nor) blir det med frø og rester av fremmede arter som da etablerer seg på nye steder. På avfallsplassen på den gamle fyllinga i Trolldalen utkonkurrere kanadagullris rødlistede arter som Nattsmelle. Mosseskogen har for øvrig en av landets største dokumenterte bestander av Slettsnok (NT i rødlista).	Vi er enige i at vi har et problem med hageavfall i naturen, og også med villfyllinger. Vi er mer usikre på om dette problemet lar seg løses ved mer skilting. Temaet vil bli tatt opp i arbeidet med planen. Flytting av masser med fremmede arter i forbindelse med store utbygginger er et problem det jobbes aktivt med å finne løsninger på i disse dager. Vi har notert bestanden av slettsnok og vil ta med oss dette videre i arbeidet.
Anne-May Grennes 30.06.21	Bekymret over spredning av Parkslirekne rundt og i Torderød Park.	Dette er notert, og problemet er meldt ifra til forvaltningen slik at det blir tatt tak i.
Nathalie Engebretsen 30.06.21	Tipser om Østersdugnaden som er satt i gang i Vestfold og Telemark, og foreslår det samme for Moss. Foreslår også å bruke dette initiativet til kunnskapsgrunnlag.	Innspill er notert og vil bli tatt med i det videre arbeidet med planen.

Resultater fra ekstraordinær medvirkning til planprogram for naturmangfoldplan

Åpen lørdag Bylab – saksbehandler var tilgjengelig for folk som stikker innom. Dette var annonsert på sosiale media.

Det var ikke mange innom for å snakke om naturmangfold denne dagen, men én kom innom med et ønske/idé om å bruke «slalombakken» ved Nøkkeland skole og Luenbakken barnehage til noe for naturmangfold. Vi snakket både om blomsterenger og beitemarker. På denne måten vil tilgroing av busker og kratt holdes nede slik at bakken fortsatt kan brukes til vinteraktiviteter når det er snø, og

samtidig vil den gis en funksjon sommerhalvåret med beite for bier/humler og/eller sauer/geiter, være viktig område for opplæring av skolebarn/barnehagebarn, og generelt fylles med det som er fornuftig for naturmangfoldet. Denne tanken kan man ha med seg til andre områder som ligger litt uvirksomme og der man vil hindre gjengroing.

Medvirkningsmøte 26. august 2021: Interesseorganisasjoner, vel og grunneiere var invitert. Åpen diskusjon etter presentasjon. Tilstede var Moss jeger- og fiskeforening, Landskapsvernets venner Jeløy, Besteforeldrenes Klimaaksjon og Østfold Botaniske Forening.

De viktigste poengene som kom frem på møtet var: Målkonflikter, hvordan lage en forpliktende plan, naturens kompleksitet og føre-var-prinsippet, konkrete saker som truer naturmangfoldet og kunnskap blant politikerne og forvaltningen. Alt dette har også blitt levert til kommunen som skriftlige innspill og står å lese i tabellen over, og vi vil derfor ikke gjenta poengene her, men det finnes et referat fra møtet dersom man ønsker å gå dypere inn i det som kom opp.

Moss Miljøfestival 29.08.21– Moss hadde stand med hovedfokus på naturmangfoldplan, samt litt om klimaarbeid.

Gressrabatter bør få blomsterfrø. Bruke næringsfattig jord slik at gresset ikke vokset for tett

Anbefale folk (særlig borettslag) å ikke klippe gress så ofte.

Kan kommunen lage filmsnutter om hvordan bekjempe fremmede arter?

Jeg synes vi burde lære om klimaet på skolen og hvordan vi kan hjelpe til .

Mer tilgjengelig info på kommunens nettsider om avfall/avløp/miljø.

Gress i kommunen kan klippes mindre og så inn for eksempel kløver og andre insektsvennlige arter.

Politiker-workshop 16.09.21: Hele kommunestyret var invitert. Kort presentasjon og to problemstillinger å jobbe med: Kart med klistremerker der man kunne melde fra om observasjoner og kunnskap. Mentimeter og tankekart om systemfeil som bør jobbes med for å få en bedre forvaltning av naturmangfold.

Deltakerne mente at kartøvelsen krevde litt mer kunnskap og at man enten måtte forberede seg, eller aller helst gjøre dette tilgjengelig for interesseorganisasjoner og folk med lokalkunnskap. Vi vurderer å lage en interaktiv utstilling på Bylab/Kommunetorget. Flere tema ble foreslått som aktuelle for en systemgjennomgang, eksempelvis dumping av søppel/hageavfall, beskyttelse/ivaretagelse av Oslofjorden, tilstrekkelig kartlegging av rødlistede arter og deres vernebehov.

Det ble også drøftet hvilke utfordringer vi har i spillet mellom administrasjon og politikk, herunder saker som kan håndteres administrativt, men som kanskje likevel burde vært behandlet politisk og manglende forståelse og respekt for naturmangfoldet og vedtatte planer i dispensasjonspraksisen i politiske beslutninger. Dette er viktige poeng som vi vil jobbe videre med å forsøke å finne en løsning på i planarbeidet.

Møte med Ornitologisk forening 29.09.21: Dialog om hvilken kunnskap vi mangler og hvordan vi kan skaffe oss bedre oversikt.

GIS-analysen som skal vise hvordan naturområdene henger sammen og hvor fragmentering er et problem bør ses på utfra funksjonen områdene har for fugler. Vi bør ha en tilnærming til større arrangementer som skjer i mars/april/mai/juni som sikrer at hekkende fugler ikke blir uforholdsmessig forstyrret. Byhekkende måker kan være aktuelt å få kartlagt, og da bør man også se på mulig tilrettelegging som kan dempe konflikten mellom måker og innbyggere/beboere. Vi fikk også en liste over arter som bør ha et spesielt fokus i planarbeidet og/eller forvaltningen. Vi fikk to konkrete forslag til naturrestaurering som vi skal se nærmere på i planarbeidet. Forslag til hvordan man kan kanalisere ferdsel slik at man ivaretar både fugler og friluftsbukere, og da også de som ønsker å observere fugler. Til slutt anmodes det om at kommunen går i dialog med de som har manøvreringsrettighetene i Vansjø for å se på hvordan vannstanden kan reguleres på en måte som ikke er til skade for fuglelivet.

Bilder av medvirkningsmateriell

